

علاقمند سازی دانش آموزان را به یادگیری زبان عربی

نهضت شیخعلی^۱

^۱ کارشناس ارشد رشته زبان و ادبیات عربی، دبیر عربی استان زنجان، منطقه زنجانرود

چکیده

با بررسی منابع قدیمی مربوط به نظام تعلیم و تربیت، درمی‌یابیم که در نظام تعلیم و تربیت سنتی، معلم فقط محتوا را انتقال می‌دهد و دانش‌آموزان نیز آن محتوا را حفظ می‌کنند. این نوع آموزش در بیشتر مواقع با تنبیه بدنی و همچنین خشونت همراه بوده است و موجب شرطی شدن دانش آموز می‌شود. یکی از رویکردهای نوین در حوزه تعلیم و تربیت، رویکرد ساختن‌گرایی/سازنده‌گرایی است. طبق این رویکرد، معلم، نقش راهنما و هدایتگر را داشته و دانش‌آموز را هدایت می‌کند تا خود به ساخت دانش و تجربیات خویش بپردازد. طبق این دیدگاه، معلم تنها رهبر اصلی و اقتدارگرای کلاس نیست، بلکه دانش‌آموزان نیز در نوشتن برنامه‌ها به معلم کمک می‌کنند و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان مورد توجه قرار می‌گیرد. در این پژوهش هدف تقویت کردن قواعد عربی و کمک گرفتن از والدین برای حل مشکل وضعف در خواندن و استفاده از روش اکتشافی و استفاده از فلش کارتها بوده که باعث تقویت زبان عربی و علاقمند سازی دانش‌آموزان به این زبان شده است.

واژه‌های کلیدی: آموزش عربی، تعلیم و تربیت، تقویت زبان عربی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه:

اینجانب در سال ۹۵ به استخدام آموزش و پرورش در آمدم و هم اکنون سومین سال خدمتی خود را در آموزش و پرورش ایجرود پشت سر می گذارم این شهرستان زمستان های برفی و بهار معتدلی دارد سال های اخیر این شهر زمستان سختی را پشت سر گذاشته است و مدرسه زینب کبری (س) یکی از مدارس شهرستان ایجرود می باشد و این مدرسه به صورت تک شیفت و دارای شیفت ثابتی است این مدرسه دارای دانش آموزان دختر است. در مقطع متوسطه اول دایر می باشد این مدرسه از نظر فضای آموزشی دارای ۳ کلاس و دارای یک دفتر معلمان ، یک دفتر مدیر و آبدارخانه می باشد و دارای بافت قدیمی است و از نظر فضای آموزشی و تجهیزات با کمبود ها و نواقصی مواجه است . از نظر کادر اداری و آموزشی دارای یک مدیر ، ۱۱ معلم برای ۳ پایه مختلف و یک خدمتگزار و ۸۴ دانش آموز می باشد . از آنجایی که بنده دبیر عربی بودم پس از چند جلسه که در این مدرسه مشغول به خدمت بودم متوجه شدم که در این مدرسه شاگردان به درس عربی علاقه ای ندارند لذا در صدد ریشه یابی و مطالعه برای رفع این مشکل برآمدم . و در ابتدا دنبال روشهای جدید تدریس و نظریه های جدید در مورد معلم کارآمد پرداختم .

با بررسی منابع قدیمی مربوط به نظام تعلیم و تربیت، درمی یابیم که در نظام تعلیم و تربیت سنتی، معلم فقط محتوا را انتقال می دهد و دانش آموزان نیز آن محتوا را حفظ می کنند . این نوع آموزش در بیشتر مواقع با تنبیه بدنی و همچنین خشونت همراه بوده است . استفاده از نظام پاداش و جزا که متأثر از رویکرد رفتارگرایی است ، موجب شرطی سازی و یادگیری ناپایدار در دانش آموزان می شود . اما امروزه با گسترش بحث ها و تحقیقات در حوزه روان شناسی تربیتی، پیرامون تدریس فعال، رویکردها و نظریه های مختلف مطرح شده است.

یکی از رویکردهای نوین در حوزه تعلیم و تربیت، رویکرد ساختن گرایی/سازنده گرایی است. طبق این رویکرد، معلم، نقش راهنما و هدایتگر را داشته و دانش آموز را هدایت می کند تا خود به ساخت دانش و تجربیات خویش بپردازد. طبق این دیدگاه، معلم تنها رهبر اصلی و اقتدارگرای کلاس نیست، بلکه دانش آموزان نیز در نوشتن برنامه ها به معلم کمک می کنند و تفاوت های فردی دانش آموزان مورد توجه قرار می گیرد.

اگر نظام سنتی، ادامه می یافت، امروزه بین سیستم تعلیم و تربیت و نیازهای فراگیران و نیازهای جامعه یک شکاف جدی پدید می آمد. زیرا در نظام سنتی، معلم به تفاوت های فردی فراگیران اهمیت نمی داد و دانش آموزان حق اظهار نظر و کسب تجارب از طریق آزمایش و به صورت عملی را نداشتند. بنابراین سعی نمودم کار خود را بر اساس معلم کارآمد ادامه دهم.

بنده اعتقاد دارم معلمی عشق است. معلمی هنر آموختن است، آموختن دانش و مهارت های زندگی به فرزندان این کشور. معلم سازنده نسل های آینده هر کشوری می باشد. این شغل یکی از مهم ترین و ارزشمند ترین مشاغل در دنیا به حساب می آید. شغل معلمی یکی از سخت ترین مشاغل می باشد. معلم با دانش آموزان مختلف که هر کدام فرهنگ، رفتار، استعداد و توان یادگیری متفاوتی دارند، سر و کار داشته و استرس های زیادی را باید تحمل کند. او همزمان کارهای زیادی را باید انجام دهد از جمله: تدریس، کنترل و حفظ آرامش دانش آموزان، مشاوره، ایجاد ارتباط نزدیک و دوستانه با دانش آموزان به خصوص دانش آموزان کم انگیزه و... کار معلمی فقط یک شغل نیست زیرا با روح، فکر و ذهن انسان ها در ارتباط است. معلم باید مسایل و مشکلات مالی، خانوادگی، عاطفی و ... خود را کاملا کنار گذاشته و با ظاهر و روحیه ای مناسب وارد کلاس درس شود. او نباید اجازه دهد این موارد، ذره ای روی کیفیت کار او در کلاس تاثیر منفی بگذارد. اگر چه اهداف معلمان به اندازه ای زیاد است به قدر ثانیه های وقت و زمان. اما به طور عمده میتوان از جمله اهداف عمده معلمان تربیت اولاد سالم جامعه و ترقی جامعه میبشد. ولی عموماً معلمان کوشش می نمایند هر چه زود تر و خوبتر اولاد جامعه را به فیض و کمال علم و دانش بیاریند. چرا که اولاد جامعه چشم امید جامعه میباشند. ولی جهت عملی کردن اهداف خویش معلمان با یک سلسله مشکلات رو برو میشوند، و کمک همگانی ضرورت دارد. وقتی که در یک جامعه صلح و آرامش حکم فرمانباشد، و به شخصیت و به نهاد تحصیلی همچون معارف و تربیت معلم ها احترام و دلپستگی نباشد اهداف معلم هیچگاه عملی نمی شود. و به اهداف آنان از طرف عده معدود، و مغرض هتک حرمت میشود. و باید آنها را به دست قانون بسپارند تا مجازات شوند.

بدین منظور معلمان مکلف اند در مقابل آنچه اشخاص بی احساس و دشمن صفت مبارزه کنند و جهت شکوفایی و ترقی جامعه نخست اولاد جامعه را تربیت سالم نمایند. تا باشد توسط آنان مشکلات جامعه مرفوع گردد.

از جانب دیگر اهداف معلمان را تربیت سالم و کسب دانش برای اولاد جامعه می پنداریم. درست درک کرده ایم، زیرا اگر در جامعه داکتر، انجنیر، ساینسیت، ژورنالیست، و امثال آنها ضرورت میباشد، همه و همه در مدت دوازده سال مکتب به تربیت معلم ضرورت دارند. پس معلمان اهداف قابل ستایش و ستودنی دارند، به مقام و اهداف آنها باید ارج گذاشت. در طول ترم اول در کلاس با مشکل خواندن تعدادی از دانش آموزان و مشکل در یادگیری قواعد درس عربی تعدادی از دانش آموزان برخورد کردم که بعضی از آن ها با اینکه کلاس هشتم و نهم بودن و چند ماه از سال تحصیلی می گذشت حتی در خواندن جملات عربی و بعضی دیگر در به کار بردن قواعد عربی در جملات با مشکل روبرو بودند. از آنجایی که رشته بنده زبان عربی است و با مشکلاتی در تدریس این درس مواجه شدم لذا اهداف بنده در رفع این مشکلات خلاصه می شود که شامل:

۱. تقویت کردن دانش آموزان در قواعد عربی ۲. کمک و همراهی گرفتن از مدیر و والدین برای حل مشکل ضعف این دانش آموزان ۳. ایجاد ذوق علاقه در دانش آموزانی که از پایه با این درس مشکل داشته و ضعف بسیاری در آنها مشاهده می شود ۴. معرفی کردن تعدادی از دانش آموزان به مشاوره مدرسه برای حل و یادگیری قواعد عربی ۵. برگزاری کلاس های جبرانی و تقویتی برای عده ای ۶. تشویق مداوم برای خواندن و نوشتن از آن ها ۷. خواندن کتاب قران به کمک والدین هر شب ۸. استفاده از کارت های دارای کلمات عربی که یک طرف کلمه عربی نوشته شده و طرف دیگر معنی و یا حتی شکل آن.

چون دانش آموزان به دروسی چون عربی علاقه ندارند باید روش های هیجان انگیز ایجاد کرد که علاوه بر یادگیری درس، به عربی هم علاقه مند شوند و این درس برای آن ها جاذبه داشته باشد تا مشتاق بشوند. میتوان برای هیجان انگیز شدن کلاس درس عربی و برای اینکه دانش آموزان رغبت آمدن و نشستن سر کلاس درس عربی را داشته باشند معلم با گفتار عربی وارد کلاس شود و چند دقیقه ای را به زبان عربی صحبت کند. سلام و احوال پرسی به زبان عربی و حضور و غیاب به زبان عربی کند. این کار باعث میشود دانش آموزان به دنبال معنی کلمات بروند تا برای جلسه های بعد آماده تر باشند. و با معلم همراهی کنند. همچنین می توان برای روخوانی متن به زبان عربی معلم چند نفر را انتخاب کرد و دیالوگ هایی به آن ها بدهیم تا به صورت نمایش نامه درس در کلاس اجرا شود این کار باعث جذاب شدن و خسته نشدن دانش آموزان در کلاس درس میشود. همچنین معلم می تواند به صورت تصادفی یک دانش آموز را انتخاب کند تا جلسه بعد او درس جدید را تدریس کند البته قبل از آن درس را بخواند و اگر سوالی داشت معلم او را راهنمایی کند. می توان برای دانش آموزانی که مشکل در یادگیری کلمات عربی دارند یک کارت تهیه کرد که روی آن خود کلمه عربی نوشته شود و پشت آن معنی و یا شکل آن ها کشیده شود و دانش آموزان آن ها را بخواند و در ذهن بسپارد. همچنین میتوان از کتاب های گویا در کلاس درس استفاده کرد. بعضی از دانش آموزان در یادگیری قواعد درس عربی دچار مشکل هستند از این رو باید آن ها را تقویت کرد یا به شیوه ای واضح و صریح قواعد را شرح داد. حتی میتوان با استفاده از انیمیشن ها درس را جذاب کرد.

در ضعف خواندن جملات عربی و یادگیری قواعد آن ما پیشنهاد کلاس تقویتی برای دانش آموزان را در بیرون از مدرسه توسط آموزشگاهها میدهم اما چون اکثر دانش آموزان ما توان مالی این کار رو ندارند و کلاس های تقویتی آموزشگاه ها خارج از شهرستان و در شهر است پس این روش به سرانجام نمی رسد و بعد یک جلسه بین والدین و آموزگار برقرار میکنیم تا سطح تحصیلات آن ها بررسی شود شاید بتوان از طریق خانواده ها این مشکل حل شود بعد از برگزاری جلسه بین اولیا و آموزگار مورد نظر مشاهده می کند که تعداد خیلی کمی از والدین میتوانند به فرزندان خودشان کمک کنند بیشتر آن ها رشته ها متفاوت و یا مشغله کاری زیاد دارند یا سطح تحصیلات کمتری دارند باز با این روش مشکل ما حل نمیشود باید فکر راه حل

دیگه ای باشیم پیشنهاد خرید کتاب تقویتی به مدیر داده می شود تا با این کار بتوان اندکی مشکل حل شود با صحبت مدیر با اداره و موافقت نکردن روبرو می شویم و متاسفانه دوباره مشکل حل نمی شود و نتیجه ای نمی گیریم. می توانیم به اولیا بگوییم خودشان با فرزندانشان روخوانی عربی را تمرین کنند ولی اولیای دانش آموزان بنا به دلایل خودشان فرصت کافی را ندارند. می توان به مدیر گفت برای کلاس اسپیکر تهیه کند تا بتوان از کتاب گویا استفاده کرد ولی چون هزینه زیادی دارد با شکست مواجه می شود. چون قیمت خرید کارت های زبان عربی برای دانش آموزان کمی بالا است نمیتوان آن ها را خریداری کرد. یا میتوان با جمع کردن مبلغی کتاب های تقویتی تهیه کرد و دانش آموز در وقت های اضافی آن ها را حل کند ولی چون سطح درآمد مردم در شهرستان پایین است بهترین راه دادن برگه های فتوکپی به دانش آموزان میباشد و بعد از حل کردن ها بازخورد مناسب بگیرند و نباید دانش آموز ضعیف در درس خواندن و قواعد عربی را با دیگر دانش آموزان مقایسه کرد تا باعث سرشکستگی آن ها و کاهش اعتماد بنفس آن ها شود. حتی می توان از دانش آموزان زرنگ در یادگیری دانش آموزان ضعیف استفاده کرد تا با کنار هم نشستن و کمک کردن به آن ها باعث پیشرفت آن ها شوند.

برای حل مشکل خواندن و یادگیری قواعد عربی دانش آموزان پایه متوسطه بهترین راه برگزاری کلاس تقویتی با هزینه اندک که تمام خانواده ها توان پرداخت آن را داشته باشند است. برای برگزاری کلاس تقویتی نباید بعد از تمام شدن کلاس مدرسه باشد چون دانش آموز خسته میشود و توان یادگیری آن ها کاهش می یابد باید چند ساعت بعد از اتمام کلاس مدرسه باشد. و البته به طور فردی و یا گروه های دو نفره خیلی بهتر است چون دانش آموز تمرکزش بیشتر میشود. می توان در کلاس تقویتی آموزش قواعد عربی از اول تا آخر داده شود و همچنین میتوان طرز خواندن جملات عربی را یاد داد و مثال های گوناگونی گفته و نوشته شود. در آخر هر جلسه معلم تکالیفی را به دانش آموز میدهد و او موظف است تا جلسه بعدی آن ها را انجام دهد و تحویل معلم بدهد. برای بعضی از دانش آموزان که تمایل و یا اشتیاقی برای حضور در جلسات تشویقی ندارند هم معلم باید از روش های جذاب استفاده کند و یا حتی معلم میتواند یک نقطه مثبت در دانش آموز را پیدا کند و به آن پرو بال بدهد مثلاً از دست خط دانش آموز تعریف و تمجید کند و به او بگوید با خط خوش خود یک آیه قران را بنویسد و در کلاس بچسپاند. تا دانش آموز ترغیب به جذب کلاس شود. علاوه بر آن چون تعدادی از دانش آموزان با این که کلاس تقویتی هم شرکت کرده بودند باز هم مشکل خواندن و قواعد عربی داشتند پس آن ها را به مشاوره مدرسه معرفی کرده تا ایشان به آن ها کمک کند.

و در آخر از خانواده های آن ها می خواهیم همراه با فرزندانشان هر شب یک صفحه از قران را بخوانند. این کار باعث روان شدن خواندن زبان عربی می شود.

من نیز به‌عنوان معلم نظام تعلیم و تربیت، باید به حدی برسم که در آن، قدرت تفکر دانش‌آموزان را پرورش دهم، رشد شناختی و مهارتی آن‌ها را تسهیل کنم، به‌خوبی از اداره کلاس درس برآیم. درس خود را در کیفیتی بالا عرضه کنم و یادگیری دانش‌آموزان را ارزیابی کرده و خود را با شرایط متغیر تطبیق دهم. یکی از دغدغه‌های ذهنی من این است که چه اقداماتی باید انجام دهم که مدرسه، به جای این‌که محلی اجبازی برای حضور دانش‌آموزان باشد، به مکانی نشاط انگیز و شاداب برای آموزش و یادگیری تبدیل شود؟ «نیاز به دانستن» از جمله نیازهای رشد در سلسله نیازهای مازلو می‌باشد. دانش‌آموزان نیاز دارند تا برای زندگی مطلوب در محیطی که مورد هجوم انواع فرهنگ‌ها است، بیاموزند و یک زندگی پویا برای خود رقم زنند. اما وقتی زمینه یادگیری صحیح و دانستن پویا، برای دانش‌آموزان فراهم نشود و آن‌ها حضور در کلاس‌ها را یک نوع اجبار از سوی خانواده و مدرسه تلقی کنند، مسلماً آن‌ها با آمادگی ذهنی خوب در کلاس حضور نمی‌یابند. سعی در ارتقای انگیزه دانش‌آموزان پس از رفع مشکلات یادگیری آنان از جمله وظایف اصلی من خواهد بود. زیرا به خوبی می‌دانم که هرچقدر هم به محتوای درسی تسلط داشته باشم اما دانش‌آموزانم برای یادگیری محتوای درسی انگیزه نداشته باشند، یادگیری با مشکل مواجه خواهد شد.

من خود را موظف می‌دانم، موقعیت‌های یادگیری که در این‌جا همان هویت‌یابیست را طراحی کنم که شاگردان بتوانند ذهنیت خود را ابراز کنند و هم‌چنین انگیزه‌ی لازم را در فراگیران برای شناسایی و درگیری با زمینه‌های هویتی ایجاد و مرتب تقویت کنم. معلم وظیفه‌ی دشوار درگیرساختن هم‌زمان فراگیران با چندین فرایند هویتی‌یابی شامل فرایندهای مربوط به مؤلفه‌ها و فرایندهای سه‌گانه‌هویت‌یابی در هر رویاروی فراگیر با یک زمینه‌ی هویتی را برعهده دارد. در ارائه‌ی درس، آموزگار زمینه‌ها و وضعیت‌های قبلی هویتی فراگیر را مدنظر گرفته و درصدد ایجاد پیوند بین وضعیت‌های قبلی و جدید برمی‌آید.

ضرورت:

زبان عربی زبان اسلامی ما مسلمانان جهان است و از آنجایی که حلقه وصل بین مسلمانان با اقوام و ملیت‌های متفاوت است و زبان قران و احادیث و آموزه‌های دینی است لذا به نظر می‌رسد که ان‌طور که باید و شاید در مدارس به این درس توجه چندانی نمی‌شود لذا بنده در صدد هستم تا بتوانم دانش‌آموزان را با ارایه راهکار با این زبان زیبا آشنا و علاقمند سازم.

پیشینه: چگونه توانستم دانش‌آموزان را به یادگیری زبان عربی علاقمند سازم عنوان مقاله ایست که در مقالات اقدام پژوهی آمده است در این اثر محققاً اجرای فعالیت گروهی و انفرادی باز خوردهایی را به دست آورده است و به این نتیجه رسیده که ارتباط نزدیکی بین آموخته‌های قبلی دانش‌آموزان با مطالب جدید وجود درد و تشویق تاثیر به‌سزایی در بهبود فرایند

یادگیری دارد استفاده از وسایل کمک آموزشی در یادگیری دانش آموزان بسیار موثر است. از این دست مقالات بسیار وجود دارد اما پژوهش حاضر تقریباً از چندین روش مختلف استفاده کرده است.

راهکارهای علمی و عملی

تسلط معلم به روشهای مختلف تدریس از جمله پرسش و پاسخ، حل مسئله، روش اکتشافی و... استفاده از این روشها در موقع نیاز و متناسب با نوع آموخته.

- تسلط دبیران عربی بر زبان عربی و استفاده از این زبان در کلاس درس و برانگیختن شوق و علاقه به تحصیل بیشتر این زبان تاثیر انکار ناپذیری در ایجاد انگیزه در دانش آموزان و سعی در یادگیری بیشتر آنان دارد.

- استفاده از مجلات و روزنامه های عربی و ترجمه جملاتی چند از آن در کلاس درس مکملی است بر عناوین ذکر شده.

- ایجاد بردعربی در کلاس و مدرسه و درست کردن روزنامه دیواری به زبان عربی

- ایجاد رابطه سالم و صمیمانه بین معلم و دانش آموز یکی از معجزه آساترین روشهای موفقیت در تدریس این درس است.

- برقراری ارتباط بین مطالب درسی با واقعیات زندگی در ایجاد انگیزه مؤثر می باشد.

- استفاده معلم از فناوری نوین در تدریس این درس از جمله نوار و سی دی های آموزشی مختلف.

- مسابقه وبلاگ نویسی به زبان عربی و یا میل فرستادن به این زبان برای دوستان و معلم.

- ایجاد دفتر رابط بین معلم، دانش آموز و خانواده و مدرسه و گزارش پیشرفت و یا عدم پیشرفت تک تک دانش آموزان و

مطلع کردن خانواده ها از آن و تایید این دفتر در هر جلسه توسط خانواده

- طرح مطالب درسی به صورت پرسش های جالب: مطلب یا موضوعی را که می خواهیم کودک و نوجوان یادبگیرد، به

صورت پرسش یا پرسش هایی روشن و جالب که آنها را به فعالیت ذهنی و پویندگی ترغیب نماید، مطرح کنیم. باید تلاش

نمود تا در دانش آموزان احساس نیاز به وجود آید.

- برای مطالبی که خوانده اند، نقاشی یا خلاصه بخواهیم .

- جوی صمیمی و مطمئن در کلاس بوجود آوریم . تا آنها به راحتی اظهار نظر کنند، اگرچه نظراتشان اشتباه و غلط باشد ، آنها باید فرصت تصحیح افکار خود را در جمع صمیمانه همکلاسی های خود پیدا کنند. خلاقیت را با ابزار محبت تقویت نماییم . برای رسیدن به مضامین کامل عقاید او را تشویق نماییم . از روش های فعال و متنوع در تدریس استفاده نماییم و به عقاید و نظریات و دست سازه های دانش آموزان احترام گذاشته و اهمیت بدهیم و نظرات آنها را در ارایه درس ، اداره کلاس محترم بشماریم و از طریق مسئولیت دادن به آنها؛ اعتماد به نفس شان را تقویت کنیم . به دانش آموز یاد بدهیم تا در مواجهه شدن با مسایل صبور باشد . از انتقادهای سازنده او نهراسیم بلکه او را تشویق نماییم .

- آنها را به فکر کردن عادت دهیم . به سؤالات پاسخ مستقیم ندهیم و راه حل مسائل را دیکته نماییم و جواب های سطحی و گذرای آنها را به راحتی قبول نکنیم تا عادت کنند به تفکر پیرامون مسایل مطرح شده در کلاس و اطراف خود بپردازند . بر این اساس برای رسیدن به مضامین کامل عقاید او را تشویق نماییم می توان کارهای زیر را انجام داد: سرگرمی های مناسب طراحی نماییم .

برای آنها سؤالات خارج از کلاس طرح نماییم . سؤالات باز طرح کنیم . سؤالات بحث انگیز طرح کنیم . تکالیف نا تمام تعیین کنیم و خیال بافی آنها را سرکوب نماییم . با ایده های جدید مقابله نکنیم . به کارهای خلاق نمره بیشتری اختصاص دهیم . و در نهایت مهارت حل مسئله را آموزش دهیم .

در ارزشیابی ها از فراگیر آنچه را بخواهیم که فهمیده است . در واقع آزمون باید علاوه بر سنجش یادگیری قبلی، توانایی ایجاد انگیزه پیشرفت را در او زنده کند. بنابراین بر نمرات امتحانی تأکید نداشته باشیم .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

منابع:

- ۱- سیف، علی اکبر. روانشناسی تربیتی. چاپ ویرایش هفتم. ۱۳۹۳.
- ۲- انوری، حسن و احمدی گیوی، حسن. آموزش زبان عربی. انتشارات فاطمی. چاپ پنجم.
- ۳- قاسمی پویا، اقبال. راهنمای عملی پژوهش در عمل. انتشارات پژوهشکده. ۱۳۸۱.
- ۴- همایون پور منچهر. اقدام پژوهی عربی. ۱۳۸۴. اینترنت.
- ۵- صفوی، امان الله. روشها و فنون تدریس. نشر معاصر. ۱۳۹۲.
- ۶- جان دبیلو سانتراک، روانشناسی تربیتی. ترجمه شاهده سعیدی و دیگران. نشر رسا. ۱۳۹۵.